

...καί νά ἀποδοθούν
πιστικό ἀγώνα γιά τήν
γιά τήν πρόοδο, γιά
μας ἀνεξαρτησία.

Δύο δρόμοι

...ἀπό τήν προσχεδιασμέ-
της βασιλικής κυβερνή-
σκευοπολίου ἀναφέρθηκε ἡ λέξη
«ἐκλογές» σέ σχέση μέ τήν οἰκο-
μενική; Ἡ οἰκομενική δέν θάτανε
εκλογική κυβέρνηση — θάτανε κυ-
βέρνηση γιά νά συνεχιστῇ ἡ κρί-
ση, γιά νά ἀναβληθῶν οἱ ἐκλογές,
γιά νά χρεοκοπήσῃ στό ἀκέραιο ὁ
πολιτικός κόσμος, γιά νά μὴ μεί-
νῃ τίποτα ὀρθοῦ σ' αὐτὸν τὸν τό-
πο. Καί ἂν ἐπρόκειτο, πού δὲν
ἐπρόκειτο, γιά οἰκομενική πού θά
ὠδηγοῦσε τὸν τόπο στὶς ἐκλογές
στὶς 28 Μαΐου, τί τὸν ἐμπόδιζε
τὸν Βασιλέα νά δώσῃ τὴν ἐντολή
σέ ὑπηρεσιακὴν κυβέρνηση καί -
νῆς ἐμπιστοσύνην τῶν ὀλίγων
τῶν κομμάτων. Ὑπῆρξε δόλος. Κι'
ἀπόδειξε ὁ Βασιλεὺς πῶς προτιμᾷ
νὰ εἶναι ἀρχηγός τῆς ΕΡΕ, νὰ ταυ-
τιστῇ μέ τὸ 20%, τὸ 25% τοῦ ἐλ-
ληνικοῦ λαοῦ, παρά νὰ εἶναι Βα-
σιλεὺς ὅλων τῶν Ἑλλήνων.

**Ἐκμοναρχισμός
τῆς χώρας**

Εἶχε πραγματικὰ τὴν εὐκαιρία
ὁ Βασιλεὺς νά συμφιλιωθῇ μέ τὸν
ἐλληνικὸ λαό καί τὴ δημοκρατικὴ
παράταξη τῆς χώρας. Στὶς 15
Ἰουλίου ὁ Βασιλεὺς, μέ κατάφωρη
παραβίαση τοῦ Συντάγματος, ἀ-
νέτρεψε τὴ λαϊκὴ κυριαρχία στό

Εἶχε μέ τίς πασιφανέστερες ἐπιτο-
λές του κατηγορήσει τὴν δημοκρα-
τικὴν παράταξη, τὸν Γεώργιο Πα-
πανδρέου καί ἀμέσως συνεργάτες
του, γιά συμμετοχὴ σέ συνωμοσία
γιά τὴν ἐγκαθίδρυση στὴν Ἑλλάδα
«δικτατορίας ἐλεεινῆς μορφῆς».
Καί εἶχε ἔτσι καταστῇ πρῶτος καί
κύριος μάρτυς στὴ ΣΚΕΥΩΡΙΑ
τοῦ ΑΣΠΙΔΑ. Εἶχε συνδέσει ὁ Βα-
σιλεὺς τὸ ὄνομά του μέ τὴν μεγαλύ-
τερη σκευωρία, σέ βάρος τοῦ πολι-
τικοῦ κόσμου καί τοῦ ἐθνικοῦ
στρατοῦ, πού γνώρισε ποτὲ ὁ τό-
πος. Κι' ὁ Παπανδρέου τοῦ πρόσ-
φερε τὴν ἀπαγκίστρωση. Τὸν πρόσ-
φερε τὸ ἀναπάντεχο δῶρο: Νά ἐξ-
αναγίνει Βασιλεὺς. Νά τερατιοῖται
τὶς ἐπεμβάσεις του στὴν πολιτικὴ
ζωὴ τοῦ τόπου. Νά ἀποσυνδεθῇ ἀ-
πὸ τὴν κομματικὴ διαμάχη. Νά θέ-
σῃ στέρεα τὰ θεμέλια τῆς Βασι-
λείας του. Μὲ μιά πράξη. Μιά
πράξη «ἀρετῆς». Τὴν ἀπόφαση νά
πᾶν σέ τίμιες ἐκλογές, σύμφωνα

→ Συνέχεια εἰς τὴν
5ην σελίδα

Ἡ ἔρευνα τοῦ
κ. Ἀστέρη Στάγκου
«ΕΘΝΙΚΟΠΟΙΗΣΙΣ
ΤΗΣ ΥΓΕΙΑΣ ΜΑΣ»

σήμερον εἰς τὴν
8ην σελίδα.

...σημειώσεως καὶ ὅτι «ὁ σχετικὸς
θροῦ τοῦ Στρατιωτικοῦ Ποινικοῦ
Κώδικος καθόριζε πῶς πρέπει νά
λάβουμε γνώση, πράγμα πού ση-
μαίνει ὅτι πρέπει νά τὴν διαβά-
σουμε, νά τὴν δοῦμε, νά τὴν κατα-
λάβουμε τὴν δικαιογραφία. Μάλιστα
θὰ πρέπει νά λάβουν γνώση καί οἱ
συνήγοροι, νά τὴν δοῦν μέ τὸ μάτι
τοῦ νομικοῦ.

Εἰκόνι οὖν ἀγκιστρώθηκαν
στὴ γραμματικὴ κι' ὄχι στὴν οὐ-
σιαστικὴ ἐρμηνεία τοῦ σχετικοῦ
ἄρθρου, πού ἔλεγε ὅτι ὁ κατηγο-
ρούμενος λαμβάνει γνώση διὰ τοῦ
συνηγόρου ὅταν αὐτὸς εἶναι σέ φυ-
λακὴς ἐκτός τῆς ἑδρας τοῦ ἀνα-
κριτικοῦ γραφείου. Ἐστὶ ἀπέρρι-
ψαν τὶς αἰτήσεις τῶν συνηγόρων
μας καί τίς δικές μας καί συνέχι-
σαν τὸ διάβασμα σέ ρυθμὸ ταχύ-
τητας ἀνάγκης.

Κρατούσαμε σημειώσεις ὅσο ἦτο
ἀνθρώπινα δυνατόν, ἀλλὰ καί οὔτε
μπορούσαμε νάμασταν δέβαιοι, ὅτι
ἐκεῖνα πού μᾶς διάβαζαν μόνον ἦ-
ταν κι' ὄχι ἄλλα. Καί τοῦτο, γι-
ατί καμμιὰ ἐμπιστοσύνη δὲν εἶχαμε
πλέον στὴ Μασονικὴ ἀνάκριση Λα-
γάνη - Παπασιώλου. Ὡστόσο μέ
υπεράνθρωπην προσπάθεια σημειώ-
ναμε ὁ καθένας τὰ πιά κύρια ἀπ' ὅ-
σα μᾶς ἀφορούσαν ἀπ' τὸν κυκεῶ-
να αὐτὸν τῶν παθολογικῶν πᾶθους
πάσης φύσεως καί μορφῆς ἀνθρώ-
πων, τῶν πλείστων συμφορῶν
μέ πλειοψηφία ἀπάτης καί ψεύ-
δους, προσποιήσεως καί κακοή-
θειας πνιγερῆς. Κάθετη πτώση ἡ-
θικῶν ἀξιών!...

Ἀπὸ ἐκπληξῆς σ' ἐκπληξῆς πέφα-
με. Ἦταν σάν νάχε ἀνοίξει ἕνας
δόρυδος ἀπάτης καί ψεύδους, πού
οἱ ἀναθυμιάσεις του ἀπειλοῦσαν νά

...ποτε δὲν εἶχε γίνει. 2το ἐπι-
μους κεφάλαιο θ' ἀναλύσω τὶς κα-
ταθέσεις καί θ' ἀφήσω κάθε καλό-
πιστο κριτὴ νά κρίνῃ καί τὸν Λα-
γάνη καί τὸ περιεχόμενο τῶν κα-
ταθέσεων αὐτῶν.

Ἀλλὰ καί ἀπ' τὶς ἄλλες πε-
ριοχὲς χτυποῦν καὶ σοκαροὺν τὸν
καθένα τὰ ἀσύλληπτα τὸν ἐξωφρε-
νικὸν καταθέσεων, ἔστω κι' ἂν εἶ-
ναι ἀνίδεος κι' ἄμοιρος καί τῶν
πιδ φυσιολογικῶν περιστάτικῶν,
προσώπων καί πραγμάτων τῶν πε-
ριοχῶν αὐτῶν.

«Ὅλα εἶναι (ὑποπτα)»

Καθαρὴ καί διάχυτη φαίνεται γε-
νικά μιά ἀγχώδης προσπάθεια τῆς
ἀνακρίσεως νά παρουσιάσῃ ἀσήμαν-
τα περιστατικά στὴ σφαῖρα τῶν
ὑπηρεσιακῶν δραστηριοτήτων καί
φιλικῶν συναντήσεων ὡς «ὑποπτές
συσκέψεις», «μυσχεῖς» καί τὰ πα-
ρόμοια, σέ τρόπο ὥστε νά προκα-
λοῦν τὸν γέλωτα ὅποιουδήποτε τρί-
του. Ὅταν π.χ. διαβάζουν μιά κα-
τάθεση ἐνός αξιωματικοῦ, πού κα-
ταθέτει πῶς ἀκούσε ἕνα κατηγο-
ρούμενο νά συνομιλῇ ἀπὸ τηλεφῶνου
μέ τρίτον καί νά μνημονεύῃ τὶς
λέξεις «Λάντσια», «Ἄλφα Ρομέο»
καί ὑποθέτει πῶς ἦταν συνθηματι-
κά τοῦ... ΑΣΠΙΔΑ, ἐνῶ ἡ συνομι-
λία ἀφοροῦσε πληροφορίες γιά ἀ-
γορά αὐτοκινήτου Λάντσια ἢ «Ἄλ-
φα Ρομέο, τί ἄλλο μπορεῖ νά προ-
καλέσῃ παρά τὸν γέλωτα; Ἡ ὅτι
ἕνα τραπέζι μέ κοτόπουλα ἀποτε-
λεῖ ὑποπτη... συσκέψη, ἢ ἀκόμη ὅτι
ἡ παραγγελία διὰ δειγματολογίου

→ Συνέχεια εἰς τὴν
5ην σελίδα

...γιομ-
ρακτηρίζων αὐτὸ ὡς λύσιν ἀνταποκρινόμε-
νην εἰς τὰς Δημοκρατικὰς παραδόσεις!

Ἐάν εὐρισκόμεθα τὴν ἐσπέραν τῆς
15ης Ἰουλίου 1965, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐξη-
ναγκάσθη εἰς παραίτησιν ὁ Ἀρχηγός τῆς
πλειοψηφίας λόγω διαφωνίας μέ τὸν Ἀ-
νωτάτων Ἀρχοντα, διότι ἡρνήθη ὁ λαοπρό-
βλητος Πρωθυπουργὸς νά μετῶθῃ καί νά
τεθῇ ὑπὸ τὴν βασιλικὴν κηδεμονίαν, θά
μπορούσε ὁ κ. Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως
νὰ ἐπικαλεσθῇ τὰς δημοκρατικὰς παραδό-
σεις, ἐάν ἐκαλεῖτο τότε, ὡς δεύτερον κόμ-
μα, νά σχηματίσῃ κυβέρνησιν, ὑπὸ τὴν
προϋπόθεσιν δέβαια ὅτι θά διελύετο ἀμέ-
σως ἡ Βουλὴ καί θά ἐκαλεῖτο ὁ Λαὸς νά
ἀποφασίσῃ.

Ταῦτα, ἐφ' ὅσον ἡ πολύμηνη συνωμο-
τικὴ προπαγανδιστικὴ τὰ ὅσα τότε ἐγι-
ναν θά ἠδύναντο νά χαρακτηρισθοῦν ὡς ἐ-

→ Συνέχεια εἰς τὴν
5ην σελίδα

ΟΙ ΕΠΙΦΥΛΛΙΔΕΣ ΤΟΥ ΒΗΜΑΤΟΣ

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

— ΤΟΥ —
Ε. Π. ΠΑΠΑΝΟΥΤΣΟΥ

3 ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΝ

ΟΙ ΒΡΕΤΑΝΟΙ λόγιοι πού ἰσχυρίζον-
ται ὅτι δὲν ὑπάρχει πνευματικὴ συνέ-
χεια μεταξύ ἀρχαίας Ἑλλάδος καί Βυ-
ζαντίου (ὑπενημιζῶ στὸν ἀναγνώστη αὐτῆς
τῆς στήλης ὅτι συνεχίζω καί τελειώνω σήμε-
ρὰ τὴν κριτικὴ ἀνάλυσιν τῶν μελετῶν «Βυζαντινι-
σμός καί ρομαντισμός Ἑλληνισμός» καί «Ἡ ἱ-
στορικὴ ἀνάπτυξη τοῦ νεοελληνικοῦ κράτους»,
πού δημοσιεύθηκαν ἡ πρώτη στὸ τεύχος Φε-
βρουαρίου 1967 τῶν «Ἐποχῶν» καί ἡ δεύτερη
στὸ τελευταῖο τεύχος τοῦ «Συνόρου») δὲν ἀμ-
φισβητοῦν δέβαια, ὅτι ἰσχυρὰ στοιχεῖα τῆς
ἀρχαίας ἐλληνικῆς παιδείας διοχετεύθηκαν στὸν
βυζαντινὸ πολιτισμό.

«Ἐπὶ τῇ μιά ἀδιάσπαστῇ πνευματικῇ συνέχειᾳ
ἀνάμεσα στὴν περίοδον τοῦ τέλους τῆς Ἀρχαιότη-
τας (τῆς Spätantike) καί τοῦ Βυζαντινοῦ Μεσαίω-
να» (σελ. 134) παραδέχεται ὁ κ. Cyril Mango. Ἡ
Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία, σημειῶνουν καί οἱ κύ-
ριοι Ph. Sherrard καί J. Campbell, «μέ τὸ νά καλ-
λιεργῇ τὴ σπουδὴ τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς γλώσσας
καί φιλολογίας κατόρθωσε νά διασώσῃ τὸν Ἑλλη-
νισμὸ διαμέσου τῆς μεσαιωνικῆς περιόδου» (σελ.
253). Ἐντούτοις μένουσιν σταθεροὶ στὴν ἀρχικὴ
τοὺς θέση. Γιατί; Ποιοὶ εἶναι οἱ λόγοι πού τοὺς
δίνουν, ὅπως πιστεύουν, τὸ δικαίωμα νά ἐπιμέ-
νουν; Τὸ Βυζάντιον, λέγουν, σέ κάθε τομεᾶ τοῦ πο-
λιτισμοῦ, ἐκπαίδευση, φιλοσοφία, νομικὴ, φιλολο-

ΠΕΡΙΟΔΙΟ ΤΗΣ ΖΩΗΣ

Ὁμοίμενοι ὁ φλόγες

...λόγες πού ἀγκαλιάζουν
ἴτι δὲν φωτίζουν τὸν κύ-
β οἴκου» σέ κατάσταση
λῃς αὐτὸς τὴν ὥρα τῆς
ζῆς. Ἐκεῖνος πού ἀπολαμ-
τὸ θέαμα καί κάποτε ἐ-
ταί ἀπ' αὐτὸ εἶναι ὁ ξέ-
ἰ ὁ πολέμιος.

οἰκίῶν ἡμῶν ἐνπιπραμέ-
ὁ τὴ μοῖρα μας, ὁ πρόε-
της Τουρκικῆς Δημοκρατί-
ατῆς Σουνάι, περιοδεύ-
ἀπὸ τὴν ἐπικράτειά του
ισκέπτεται τὸν Ἀμερικα-
δόδρο. Ἀδρόπτες καί
ντες ἀνταλλάσσουν οἱ

...Δύο ἀρχηγοὶ κρατῶν, ὅταν δέ
ἀποχωρίζονται ὁ στρατηγὸς
Σουνάι λέει στὸν Πρόεδρο
Τζόνασον: «Μέ κατακτάτε».

Βρέθηκε ἄραγε ἐπίσημος καί
ἀνεπίσημος Ἑλληνας ν' ἀπο-
σποθῇ ἀπὸ τὰ κομματικά του
καί ν' ἀναρωτηθῇ: ἀφοῦ τὸ
Κυπριακὸ ἦταν τὸ κύριον θέμα
τοῦ διαλόγου, ποιά ὑπόσχεση
τοῦ Προέδρου τῶν Ἠνωμένων
Πολιτειῶν εἶν' ἐκεῖνη τοῦ κατέ-
κτησε τὸν Τοῦρκο ἡγέτη;

Κινεῖται, καί κινεῖται μέ ἐπι-
τυχία ἡ Τουρκικὴ διπλωματία.
Ἐνπρῆμένοι πάντα ἐμεῖς, ἀπο-
δίδουμε νωθρότητα σκέψεως
ἐστὺς γείτονες. Ὅμως καί ἡ-
τημένοι αὐτοὶ κερδίζουν τὴν ὑ-
πόθεσιν τους. Νικητὲς ἐμεῖς τὴ
χάνουμε ἀπὸ τὰ χέρια μας. Αὐ-
τοὶ καὶ ὅχι ἐμεῖς εἶναι κληρο-
νόμοι τῆς διπλωματίας τοῦ Βυ-
ζαντίου. Εὐέλκτοι, κάτοχοι τοῦ
θέματος πού χειρίζονται, ἀθα-
στοὶ στὴν τέχνην νά περιποιοῦν-
ται καί νά ὑποχρεῶνουν τὸ συ-
νομιλήτῃ τους.

Ἄξιον ἀπόγονοι τοῦ κακοῦ
Βυζαντίου ἐμεῖς, δὲν κρατῶσα-
με ἀπ' αὐτὸ παρά τὰ πάθη, τὸ
φανατισμὸ, τὴ μισαλλοδοξία, τὸ
σκοταδιόμ τῶν καλογήρων του,
πού μικρολογοῦσαν καί φθει-
ρονταν σέ θρησκευτικὰς ἐριδρε-
ς, ὅταν ὁ Πορθητὴς ἐκρυσε τὴν
πύλη τῆς Βασιλεύουσας.

«Ἕλληνες γρηγορεῖτε, κι-
νεῖται μέ δραστηριότητα ἡ τουρ-
κικὴ διπλωματία», μᾶς εἰδοποι-
οῦσε προχθὲς ὁ Λευκώσιος.

Ἐρήμην τῆς Ἑλλάδας οἱ ζυ-
μώσεις. Ἀπόντες, ὅταν, κατα-
κτητῆς τοῦ Τζόνασον ὁ Σουνάι,
κατακτᾶται ἀπ' αὐτόν.

Ὑπεράνω ὅλων τὰ κομματικά
στὴν πιὸ ἐλεεινὴ τους μορφή.
Τὴ στιγμὴ πού ὁ Τοῦρκος ἐν-
καρδιώνεται ἀπὸ τὸν Ἀμερικα-
νὸ, καί ὁ ἐξῶ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα
ἐλληνομισὸς ἀγωνιᾷ καί μᾶς
στέλνει ἀννουχητικὰ μηνύματα,
ἐμεῖς παίρνουμε τὸ ἐαρινὸ λου-
τρό μας μέσα σέ ἀφροῦς πάθους
κομματικοῦ, ἀρπαζόμαστε κι' οἱ

...ματοκυλιόμαστε οἱ πεζοδρο-
μία, ἀπολούουμε, μεταδότευμε,
γκρεμίζουμε ὅσα οἱ ἄλλοι ἐ-
σπασαν.

Πατριδὰ τὸ κόμμα. Τὸ κομμά-
τικὸ καί ἀτομικὸ συμφέρον —
ἀναπόσπαστα τὸ ἕνα ἀπὸ τὸ ἄλ-
λο — ἡ θεόπτη. Συνδυετικὸς
κρίκος τὸ μῖσος. Δέν εἶναι ὁ ἀν-
τίπαλος ἐκεῖνος πού σκέπτεται
διαφορετικὰ ἀπὸ μᾶς γιὰ τὰ
πράγματα τῆς χώρας. Εἶναι ὁ
ἐχθρὸς. Καί ὁμνῶμεν τὴν ἐ-
ξόντωσιν του. Τελειώνουν κά-
ποτε οἱ ἐξωτερικοὶ πόλεμοι. Ὁ
Ἑλληνοελληνικὸς ἐκτείνεται σέ
διάρκεια 100 μέ τὴ διάρκεια τῆς
ἱστορίας τοῦ Ἑθνους. Δίκως
ἀνάπαυλα, χωρίς ἀνακωχή.

Μᾶς τὸ θυμίζουν τώρα οἱ Κύ-
πριοι, μᾶς τὸ θυμίζουν κάθε τό-
σο οἱ ἐξῶ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα
Ἕλληνες. Πρέπει νά διαβάσετε
ἐπιστολὰς τοὺς γιὰ νά καταλά-
θετε τὴ διαφορά. Ἄλλη ἡ νοο-
τροπία, ἄλλο τὸ αἶσθημα, ἄλλα
τὰ ἐνδιαφέροντα.

Π. ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ

του με το όνομα ΕΛΛΑΔΑ», δηλαδή με τον 5ο και τον 4ο αιώνα π.Χ.: «'Αν ανοίξετε μια Βυζαντινή επιτομή παγκόσμιες ιστορίας, μ' έκπληξη θα δείτε, ότι ο Περικλής, ο Θεμιστοκλής, ο Λεωνίδα δεν μνημονεύονται καθόλου... Στην πραγματικότητα, ελάχιστα κλασικοί συγγραφείς διαδίδουν στα σχολεία (του Βυζαντίου)» (C. Mango, σελ. 135).

Ήδη κατά μέρος ότι η πληροφορία αυτή, έτσι απόλυτα μάλιστα διατυπωμένη, δεν είναι άκριτης (ο διαπρεπής Άγγλος βυζαντινολόγος Sir Steven Runciman, στη διάλεξη που έκανε πριν από δεκαπέντε ημέρες στο Βρετανικό Συμβούλιο των Αθηνών, έβεβαιωσε, ότι οι Βυζαντινοί και εξέδιδαν και μελετούσαν πολλούς κλασικούς συγγραφείς καθώς και ότι στα σχολεία τους ο πιο αγαπημένος ποιητής ήταν ο Όμηρος), αυτό καθαυτό το επιχείρημα του κ. C. Mango και άφισοδότητο είναι και λογικά χλωαίειν. Καί ίδιου γιαντί.

1. Μέ ποιά περίοδο του ελληνικού πολιτισμού μπορούσαν να συνδεθούν πνευματικά οι Βυζαντινοί του 4ου και του 7ου και του 10ου αιώνα μετό Χριστόν; Όχι με την ελληνιστική και την ελληνιστική, που αρχίζει με τις κατακτήσεις του Μαγάλου Άλεξάνδρου και φτάνει έως τους πρώτους χριστιανικούς αιώνες, αλλά πάνω απ' αυτήν, πηδώντας την, να ελπίουμε, με μίαν άλλη προγενέστερη της δικής τους κατά δική τους λάρχιστον αιώνας; Καί η φωτισμένη Δυτική Ευρώπη, όταν από την Άναγέννηση κ' έδω άναφερώθηκε από οίστρον ελληνολατρίας, πρότυπα της είχε (έως τά τέλη του 18ου αιώνα) όχι τά κλασικά ελληνικά, αλλά τά ελληνιστικά και ελληνισμοειδή έργα Τέχνης. Άλλωστε, τό γεγονός και μόνο ότι τό Βυζάντιο ως φορέας ελληνικής παιδείας δεν έστράφηκε έμπρόθετα προς την κλασική Έλλάδα (άπόπειρα που θά ήταν τεχνητή και ψεύτικη), αλλά φυσικά και άδίστα ακολουθήσε την ιστορική τροχιά της Σράηπτικε, που ήταν η πλησιέστερη προς αυτό (και χρονολογικά και πνευματικά) φάση του Έλληνισμού, δείχνει πόσο όμαλη, οργανική θά έλγεα, υπήρξε η εξέλιξη από τους αρχαίους προς τους μεσαιωνικούς χρόνους της ιστορίας μας.

2. Από τί βυζαντινή «συνείδηση» άπουσιάζουν (λένε οι Βρετανοί λόγιοι) στις μελέτες τους που συζητούμε) οι επολινιστικές άξίες και τό «ιδεώδη του ανθρώπου», όπως τά είχε όραματισθή και έξαγγείλει ο κλασικός ελληνισμός (Sherrard - Campbell, σελ. 254 ύποσημ.). Οι «άξίες» όμως και τά «ιδεώδη» του Έλληνισμού δεν έμειναν άναλλοίωτα και άμετακίνητα κατά τή μακρά διάρκεια της ιστορίας του. Έάν τόν παρακολουθήσει σ' αυτή τή διαδρομή τών υπερχιλίαν έτών, από τά παλαιοτάτων Μυκηνών και της Πύλου έως τό Μουσείο της Άλεξάνδρειας και τό Βωμό της Περγάμου, θά ίδουμε ότι άλλάζει συνεχώς μορφές, θέσεις, κανόνες στίς αντίληψεις και τίς ιδέες του, στό στοχασμό και στή ευαισθησία του. Όπως τά βυζαντινά «πρότυπα» (τό «ιδεώδες του ανθρώπου»), έτσι και τά ελληνικά δεν είναι άπαρ άλλ α λ λ α χ α τ ά τά πρότυπα του τέταρτου και πέμπτου ελληνιστικού αιώνα, ούτε αυτά πάλι είναι άκρ ι β ω ς τά πρότυπα τά όμηρικά, του 9ου και 10ου αιώνα π.Χ. Αυτό θά πη «ζωντανό λαός», «ζωντανό έθνος», «ζωντανός πολιτισμός» όχι η καθήλωση σέ όρισμένη ιστορική θέση (όσο ύψηλό και άν είναι τό επίπεδο της), αλλά η ροή, η κίνηση, η δημιουργία του «νόου» (όπως και άν τούτο, κατά τά μέτρα τά δικά μας, βρίσκεται κάποτε χαμηλότερα απ' τό παλαιό). Κάθε περίοδος κληρονομεί τήν προηγούμενη, αλλά και πηγαίνει παραπέρα απ' αυτή, χαράζει τό δικό της δρόμο (άδιόφορο άν αυτός φαίνεται καλύτερος ή χειρότερος από τόν παλαιό.

στην κλασική. Στο Βυζάντιο ο διασκελισμός υπήρξε μεγάλος και η απόσταση έντυπασιακή, έπειδή έγινε η παρεμβολή μιας νέας θρησκείας με τό βάθος και τήν καθολικότητα του Χριστιανισμού. Τούτο όμως δεν μεταβάλλει τά κύρια χαρακτηριστικά της εικόνας.

3. Είναι δυνατόν έρευνητές όπλισμένοι με τούς φακούς της σύγχρονης επιστημονικής μεθοδολογίας να προσβάουν με τόσην εύκολία σέ τ ο μ ε ς και ά ν α κ η ρ ύ ξ ε ι ς σάν αυτές που κάνουν στίς μελέτες τους οι Βρετανοί λόγιοι; Μέσα στό συνηγές ιστορικό σώμα του Έλληνισμού κούβουν με τό μαχαίρι μία φέτα: «τὴν αρχαίαν Έλλάδα του 5ου αιώνα», «τὴν Έλλάδα του Θεμιστοκλή, του Περικλή, του Έρρόδοτου και του Θουκυδίδη», και τὴν άνακηρύττουν (όπως οι αίστροληταμένοι όπαδοί του ρομαντικού φιλελληνισμού, του περασμένου αιώνα, που οι ίδιοι τόν ειρωνεύονται) μόνην αὐθεντική «έστια» τών πολιτιστικών αξιών που αντιπροσωπεύει τό ελληνικό πνεύμα. Άλλά τότε τί είναι η Έλλάδα του Όμήρου και του Ήσιόδου, η Έλλάδα τών γεωμετρικών άγγείων; Καί τί είναι η άλλη ύπεράνωτη Έλλάδα του Εὐκλείδη και τών Στωϊκών, του Πλουτάρχου και του Πλωτίνου; Δεν υπάρχουν αυτές, ή είναι άποτέλεσμα νοθείας και ξεπεσμός του «κλασικού ιδεώδους»; Τό ίδιο έκαναν άλλοτε (και κάνουν, αλλιμονο!, και σήμερα) μερικοί γραμματολόγοι και έγιναν καταγέλαστοι: ελληνική γλώσσα είχαν βαφτίσει τή γλώσσα του Λυσία και του Ξενοφάνου — ή Σοπφώ και ο Πίνδαρος, ο Πολύβιος και ο Έπίκτητος υπήρξαν, κατά τή σοφή τους γνώμη, ανελληνιστοί...

Στά άλλα θέματα που πραγματεύονται οι συγγραφείς τών μελετών που συζητούμε, «έθνική συνείδηση» τών Νεοελλήνων και «Μεγάλη Έδέα», η άπάντηση είναι ευκολώτερη, αλλά άπαιτεί διεξοδικώτερη άνάλυση. Έπειδή όμως δεν είναι δυνα, τόν, σ' αυτήν έδώ τή θέση, να μπώ σέ λεπτομέρειες, θά περιοριστώ στίς πολύ άδρες γραμμές τό ζητήματος. — Τό πώς μέσα στή Βυζαντινή Αυτοκρατορία σχηματίζεται σιγά - σιγά ο Νέος Έλληνισμός και (έκεί κατά τόν 11ο—12ο αιώνα) άποσπαιφνίζονται τά χαρακτηριστικά και οι ιδιορυθμίες του — τό πώς άκόμη, κατά τή μακράν ύποταγή του στους Τούρκους, τό υπόδουλο Γένος διατηρεί — με τή γλώσσα, τή θρησκεία, τίς παραδόσεις, τά ήθη του — ζωντανή τήν έθνική του συνείδηση, άδωστη τή μνήμη του ιστορικού παρελθόντος του, και μαζί στενή έπαφή (διαμέσου τών κορυφαίων λογίων του) με τόν δυτικό πολιτισμό, έχει τά τελευταία χρόνια τόσο καλά μελετηθή και ξεκαθαρίσει από δικούς μας και ξένους έρευνητές περιωπής, ώστε περιττεύει και να θίξωμε τό θέμα. Την πνευματική συνέχεια από τό Βυζάντιο προς τό Νέο Έλληνισμό δεν άμφισβητεί, νομίζω, κανένας σοβαρός ιστορικός. Ένο παράγω μόνο σκανδαλίζει μερικούς ξένους λόγιους (και άνάμεσα τους τούς κυρίους Mango, Sherrard και Campbell): ότι, σ κάποιες πρόσφατες φάσεις της ιστορίας μας, έμεις οι Νεοέλληνες δεν κρατούμε πάντα μία και τήν ίδια στάση άπέναντι στό Βυζάντιο, όπως και άπέναντι στην αρχαία, τήν κλασική Έλλάδα. Άλλοτε προσκολλώμαστε στή βυζαντινή παράδοση παραμερίζοντας τήν κλασική ελληνική παιδεία, και άλλοτε άποκηρύττομε τό «μεσαιωνικό» Βυζάντιο και ζητούμε να συνδεθούμε άπευθείας με τούς αρχαίους Έλληνες. Η συντηρητική Έκκλησία άντιπροσωπεύει τήν πρώτη τάση, οι λόγιοι μας (του 18ου κυρίως αιώνα), έπηρεασμένοι από τόν ευρωπαϊκό Διαφωτισμό, τή δεύτερη. Προς τίς δύο αυτές όπτικές

επιδείκνυται — αντίσταιχούν τό δράμα της «Μεγάλης Έδέας» από τό ένα μέρος (άνάσχυση της Βυζαντινής Αυτοκρατορία με τήν άπολύτρωση και τήν ένωση όλων τών υποδοχών στους Όθωμανούς Έλλήνων) και η ρομαντική άρχαιολατρία του 19ου αιώνα από τό άλλο (όπως λ.χ. ένσαρκώνας στίς διάφορες μορφές του «καθαρευουσισανισμού, γλωσσικού, λογοτεχνικού, πολιτικού κτλ.).

Τί τό περίεργο, τό άνεξήγητο ή τό άόμιμο, ύπάρχει μέσα σ' αυτές τίς αιώρησεις της έθνικής μας παιδείας και τού πολιτικού μας βίου, όμολογώ πώς δεν καταλαβαίνω. Ένας λαός με τόσο μακράν ιστορία, με τόσες σκληρές δοκιμασίες και άπότομες δικαιωνάσεις κατά τήν ιστορική διαδρομή του, φυσικό είναι να έχη τά μεγάλα και δόσολα, τά όδυνάρ σ υ ν ε ι δ η σ ι α κ α του προβλήματα. Όχι ένα, αλλά ρεύματα (ιδεολογία, θεωρίες, προγράμματα κτλ.) σχηματίζονται στους κόλπους του. Και κατά περιόδους, όπως και κατά στρώματα κοινωνικά (με τήν έπίδραση έντόπιων ζυμώσεων, αλλά και ξένων συρμών) άλλοτε υπερισχύει και δίνει τή δική του κατεύθυνση στήν πνευματική και τήν πολιτική ζωή της χώρας τό ένα ρεύμα, και άλλοτε τό άλλο. Με άποτελέσματα είτε θετικά για τήν έθνική προκοπή, είτε άρνητικά, καταστροφικά. Έτσι γράφεται η ιστορία πώς να τό κάνωμε; — Στή δική μας λ.χ. ιστορία ξεχωρίζουν τελευταία (φοβόμυι ότι ξεχωρίζουν άκόμη) δύο ρεύματα: ο «ελληνισμός» και ο «ελλαδισμός», όπως τά όνόμασε ο Ίων Δραγούμης. Άξίζει να θυμηθούμε πώς έξηγεί ο Έδης τήν αντίθεσή τους: «Τό κράτος, η ελευθερία Έλλάδα έγινε, γιά νά μπορούν ελευθερά οι Έλληνες να στήσουν εκεί τό εργαστήρι που θά προετοιμάζε τήν ένωση της φυλής. Ένα εργαστήρι ήταν νά γίνη και έγινε τ ο κ ρ ά τ ο ς, γιά να μπορούν μέσα σ' αυτό να γυμνάζωνται ελευθερά στο όπλα και να φτιάχνουν άνθρωπος που θά διευθύνουν τήν εργασία γιά τήν ένωση της φυλής, και άλλους ανθρώπους που θά είναι τό όργανο αυτής της εργασίας. Άλλά, μόλις έγινε τό κράτος, οι Έλληνες που κάθονταν στή μικρή Έλλάδα, άρχισαν να ξεχνούν γιά ποίο σκοπό είχε γίνη τό κ ρ ά τ ο ς. Καί σιγά - σιγά στό μυαλό τους τό ελληνικό κράτος, η μικρή Έλλάδα γίνθηκε ένα με τήν ελληνική φυλή... Μονάχα όταν βρίσκονταν Κρητικοί να άναστατώνουν τήν Κρήτη και Βούλγαροι να ξεπατώνουν τή Μακεδονία και τή Θράκη, ξαναθυμούνται οι Έλληνες τού Κράτους πώς κάποιος Έλληνας ζούν άκόμη εκεί πέρα, έξω από τήν Έλλάδα, Τουρκομερίτες, και τότε νιώθουν ότι έκτός από τό Κράτος υπάρχει και τό Έ θ ν ο ς, με πλωτύτερη, πιο φεγγερή και πιο όμορφη χρωματωση (περιοδ. «Νουμάς», τεύχος 246, 6 Μαΐου 1907). «Έλληνες» είναι κατά τόν Δραγούμη οι άνθρωποι του Έθνους: οι άλλοι, οι άνθρωποι του Κράτους, είναι οι «Έλλαδικοί». (Βλ. τό άρθρο «Έλληνισμός και Έλλαδισμός» του Ίω. Σ. Νωτάρη στό περιοδ. «Μακεδονική Ζωή», τεύχ. 10, Μαρτίου 1967).

Αυτά είναι τά γεγονότα. Γιατί σκανδαλίζονται οι Βρετανοί συγγραφείς μας; Καί προπάντων γιαντί άπομονώνουν πότε τό ένα ρεύμα και πότε τό άλλο, όταν επιχειρούν τή σημασιολόγησή τους, γιά να έντάξουν μέσα στό έρμηνευτικό τους σχήμα; Θέλουν λ.χ. ν' «άποδείξουν» ότι ο βυζαντινισμός (με τήν έννοια που τού δίνουν) είναι αδιόλακτος έχθρος του «ελληνισμού»; Άνασύρουν μίαν έγκυκλιο του Πατριάρχη Νεόφυτου (1793) που καταδικάζει «τους Βολταίρους και Φρανκμαζόνες και Ροσούς και Σπινόζας» μαζί με τόν Άναξίμανδρο, τό θαλή και τόν Όρφέα (C. Mango, σελ. 142). Θέλουν να «τεκμηριώσουν» τήν άπέχθειο των «ελληνολατρών» προς τό Βυζάντιο; Έπικαλούνται τήν όργη του Κορσέ έναντίον τών καταραμένων «Έλληνορωμαίων» αυτοκρατόρων «που

σπατάλησαν τούς θησαυρούς τους γιά να κάνουν πλουσιώτερα τά μοναστήρια, που συγκάλωσαν συνόδους και φιλονικούντες σοβαρά γιά τήν προέλευση του Αγίου Πνεύματος, ενώ οι Τούρκοι, με τό σπαθί στο χέρι, έπαιρναν τίς πόλεις τή μία μετά τήν άλλη» (C. Mango, σελ. 137). — Είναι επιχειρήματα αυτά πειστικά, και ίδίως έπιστημονικά; Θά μπορούσε κανείς, με τήν ίδια μέθοδο, να δανειστή τήν σελίδα του Έράσου κατά της Καθολικής Έκκλησίας, γιά να «άποδείξη» ότι ο Έδης εύρωπαϊκός αιώνας άποκήρυξε τόν Χριστιανισμό. Η να παραθέσει μία περικοπή από τή βούλα «Ineffabilis Deus» του Πάπα Πίου του 9ου, γιά να «άποδείξη» ότι έως τόν προχωρημένο 19ο αιώνα η Αγία Έδρα δεν θέλει ν' άκούση τίποτα ούτε γιά θετικές έπιστήμες ούτε γιά κοινωνική πολιτική... Άλλοι πρέπει να έρευνήσουν κανείς γιά να δεδαιώθ πώς α λ σ θ ά ν ε τ α ι ο νέος Έλληνισμός και τό Βυζάντιο και τήν Κλασική Παϊδεία. Ο Μακρυγιάννης λ.χ. είναι πολύ πιο σίγουρη πηγή — γιά όσους όμως έξέουν, και προπάντων θέλουν, να πούν καθαρό νερό!

Μία τελευταία παρατήρηση γιά να κλείσω αυτή τήν κριτική άνάλυση που παρατράδωξε. — Με όλκτο και ειρωνεία, άνάκατα, μιλούν οι συγγραφείς τών μελετών που συζητούμε, γιά τή «Μεγάλη Έδέα» που έγινε τό πάθος και η μοίρα του Έθνους μας, έως τήν ώρα που τό όνειρο έδόθηκε μαζί με τόν μικρασιατικό ελληνισμό: «Υπήρχε μία συνταύτιση ή μάλλον μία σύγχυση τών Έλλήνων σχετικά με τή διπλή τους έκκληση... Ηταν τόσο οι έκλεκτοί τού Θεού, όσο και οι φορείς της ελληνικής μεγαλοφίας. Κι' αυτό έξηγεί τή μοιραία και άδιάκοπη Έλξη που άσκούσε άπάνω τους αυτή η παράξενη Έδέα... Η συνέπεια αυτών τών αντίληψεων ήταν νά δημιουργηθή μία τέλεια διάσπαση άνάμεσα στα ιδεώδη που κυνηγούσαν οι Έλληνες και στήν πραγματικότητα μέσα στήν όποία ζούσαν» (Sherrard — Campbell, σελ. 263). «Η Μεγάλη Έδέα δεν ήταν τίποτε άλλο παρά μεσαιωνικός Βυζαντινισμός με λίγο ένδυμα... Κανείς δεν μπηκε στόν κόπο να σκεφτή καθαρά πώς θά μπορούσε να πραγματοποιηθή» (C. Mango, σελ. 139). — Νά με συμπθούν οι κύριοι, αλλά η φιλοσοφική θεώρηση της ιστορίας έχει άποδείξει ότι όλες οι «έθνικές ιδεολογίες», όλοι οι «πολιτικοί μύθοι», από τήν αυτή τών ιστορικών χρόνων έως σήμερα, αυτή τή στόφα έχουν — όράματα είναι που άναφερώνουν τή φαντασία τών λαών και γίνονται κίνητρα τής συλλογικής δραστηριότητάς τους. Όράματα που άλλοτε «άποδίδουν» και άλλοτε «πληρώνονται ακριβά». Οι μεταξύ τους διαφορές — δπου υπάρχουν — βρίσκονται στο ή θ ι κ ο π ο ι ό ν, στήν εύγένεια ή τής σύλληψης, στο άν θ ρ ώ π ι ν ο β ά θ ο ς της. Από τήν άποψη αυτή — παρακαλώ τούς Βρετανούς λόγιους να μου επιτρέψουν να παρατηρήσω — προτιμώ χίλιες φορές τή νεοελληνική «μεγάλη Έδέα» από τίς «ιδεολογίες» μεγάλων λαών που έπαιρνον γιά τή ρεαλιστική πολιτική τους. Έπί τέλους, δουλόμενους άδελφούς όνειρευτήκαμε να λευτερώσουμε, όχι να δροστώμε στόν κόσμο με τόν ξανδροποδισμό τών άλλων.

Ε. Π. ΠΑΠΑΝΟΥΤΣΟΣ

Υ. Γ.: «Υστερ» από τό γράμμα του κ. Phil. Sherrard προς τό «Βήμα» (1ης Άπριλίου) ξαναδιάβασα τό κείμενό του μέσα στο «Σύνδρο» με πολλή προσοχή. Καί δεδαιώθηκα ότι οι φράσεις που άναφέρει δεν αλλάζουν καθόλου τό νόημα τών θέσεών του που είναι καθαρά και έτσι όπως τό παρυσιάζω στο άρθρο μου. Άν συμβαίνει να κάνω λάθος, ως πιστέψω ότι θα έλυσ: πολύ εύτυχής. Γιατί τότε πλέον δεν θά διαφωνούμε.

Ε. Π. Π.